

Joan B. Casas Onteniente

Degà del Col·legi d'Economistes de Catalunya
(2008-2018)

ECONOMIA I COMPETITIVITAT A L'ARC MEDITERRANI

El seny no exclou, sinó que moltes vegades postula l'atreviment i la gosadia. L'ideal de seny és perseguir el que és just, convenient i correcte, encara que aquesta persecució sigui en alguns instants l'acció més insensata que hom pugui imaginar.

Les formes de vida catalana i altres assaigs (1980)

J. FERRATER I MORA

La meva relació amb el professor Jacint Ros no ha estat en l'àmbit acadèmic, sinó bàsicament en el Col·legi d'Economistes de Catalunya, del qual és col·legiat de mèrit i va ser un dels principals impulsors allà pels anys de la Transició (1977).

Ha estat molt especialment el deganat el que m'ha donat l'oportunitat de mantenir-hi una relació intensa i permanent que ha estat sempre presidida per la seva disponibilitat a col·laborar amb el Col·legi, la proximitat en el tracte i la seva visió socialment realista de l'economia i de la funció dels economistes. No haver-hi coincidit en l'àmbit acadèmic i universitari no m'ha impedit de seguir els seus treballs, les seves aportacions i els seus neguits,

entre els quals, probablement com a resultat del seu pas per la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresariales de la Universitat de València, l'interès per les economies del País Valencià i de Catalunya.

L'article que reproduïu intenta reflectir, des d'un punt de vista d'anàlisi econòmica regional, la realitat d'aquesta regió que, a partir de l'eix València-Barcelona i de les economies catalana i valenciana, configura l'Euroregió de l'Arc Mediterrani (EURAM).

Economia i competitivitat a l'arc mediterrani³

Dos grans esdeveniments han afectat en els darrers anys d'una forma substancial l'economia mundial. Per un cantó, el fenomen de la globalització, entès com un procés d'integració dels mercats a escala mundial i que podríem resumir de la forma següent:

- Es tracta d'un procés universal, ja que afecta tots els països del planeta, independentment de la posició que ocupin dins de l'economia mundial i de l'ordre polític.
- En existir un procés irreversible d'integració de mercats, es parteix de l'existència de països millor posicionats que d'altres, és a dir, que la naturalesa econòmica de la globalització és excoent perquè aquelles nacions o àrees que no puguin ser competitives quedaran a la saga del desenvolupament.
- En ser el mercat l'element primordial de la globalització, l'Estat com a unitat política i com a espai en el qual es desenvolupa el govern i la sobirania dels països queda en segon pla.
- Els mercats, el capital, la producció, la gestió, la força de treball, la informació, el coneixement i la tecnologia s'organitzen en fluxos que travessen fronteres nacionals.

³ La informació continguda en aquest article prové del llibre *L'Euram: centre o perifèria?: Una perspectiva econòmica*, de Joan B. CASAS i Patrícia CRESPO, Tres i Quatre, 2009. Es tracta d'un resum dels elements conceptuals descrits en el llibre. Una versió ampliada amb informació estadística i quantitativa va publicar-se també a *Paradigmes* el desembre del 2009. La reproducció actual permet constatar la vigència de les bases tecnicoconceptuals i de les principals línies d'actuació descrites en el text, a la vegada que evidencia la contínua inacció de les administracions responsables que ha afectat sens dubte la competitivitat de l'economia de la regió.

- La competència i les estratègies econòmiques, tant de grans com de petites i mitjanes empreses, tendeixen a definir-se i decidir-se en un espai regional, mundial i global.
- La globalització empeny les empreses i els mercats a organitzar-se en xarxes estretament embastades a escala planetària.
- La ciència, el coneixement, la informació, la cultura, l'educació... tendeixen a escapar dels límits o controls nacionals i a assumir, igual que els mercats, una lògica transnacional i global.

Per l'altre, a més a més dels efectes de la globalització, una important pèrdua de poder de l'Estat a mesura que es constitueixen grans àrees d'integració econòmica, com és el cas de la Unió Econòmica Europea i els països de la zona euro. Hi ha, per tant, una pèrdua real de poder en desaparèixer els aranzels, el control de la política monetària, la fixació de la paritat de la divisa i una tendència a l'homogeneïtat fiscal.

En aquest nou marc (globalització i a la vegada integració) els factors clau de competitivitat apareixen molt més lligats al territori. En concret:

- Les infraestructures: bàsiques, de transport i tecnològiques.
- El capital humà, és a dir, el nivell de formació i compromís de la població.
- La recerca i la innovació.
- L'oferta de serveis avançats per a les empreses.
- La implicació sector públic - sector privat.
- El màrqueting i el concepte marca.
- Un entorn favorable a l'esperit emprenedor.
- La cohesió social.

Tots aquests factors assoleixen molta més importància per guanyar competitivitat que la que tenien durant el segle passat, una vegada el mecanisme de devaluació monetària ja no és en molts casos a l'abast de l'Estat.

Com a resultat d'aquest procés (globalització, pèrdua del poder de l'Estat, la influència determinant dels factors de competitivitat lligats al territori...) ens porta a allò que l'economia regional defineix com a regions econòmiques,

és a dir, aquelles que presenten un grau d'homogeneïtat o d'integració que influeix en l'activitat econòmica que es desenvolupa en el seu si. Seguint l'economia regional, diríem que es tracta d'introduir la variable espai en l'anàlisi econòmica.

Tant l'economia regional com la geografia han fet valuoses aportacions en aquest camp. Molt resumidament en destacarien dos tipus de regions: l'homogènia i la nodal. Cal assenyalar que sobre el concepte *regió* hi ha altres enfocaments: regió pla, regió Estat, regió productiva...

Regió homogènia:

Unitat territorial definida mitjançant un factor únic de diferenciació, una característica pròpia ja sigui social, física, climatològica o política que la distingeix d'altres regions i permet delimitar una àrea determinada. La diferenciació o dispersió dels elements al seu interior serà menor que la que es doni entre les diferents regions que es defineixin. Des del punt de vista econòmic, una regió així definida és concebuda com un tot diferenciat que es desenvolupa de manera uniforme. És el concepte utilitzat en macroeconomia regional, sobre la base de la qual es redueixen a escala problemes de creixement, determinació del nivell de renda o canvis a curt i llarg termini, en què s'assumeixen valors constants d'aquestes variables a tota la regió.

Regió nodal:

La regió nodal fa referència a unitats territorials definides a partir de la interdependència funcional i de la densitat de fluxos entre els seus elements, sense que puguin establir-s'hi límits precisos. La seva característica és la interacció entre nuclis centrals i àrees satèl·lit. El sistema s'organitza al voltant d'un pol central amb el qual tots els seus elements es relacionen més intensament que d'altres ubicats fora de l'àmbit del node. A la pràctica molt sovint aquests tipus de regió es refereix a una ciutat i la seva àrea territorial d'influència, de manera que aquest és l'àmbit de mercat més influent per a la producció generada a la regió i, a la vegada, zona d'abastament per a la seva demanda de primeres matèries.

La regió nodal es fonamenta, doncs, en l'heterogeneïtat i complementarietat dins de la regió. Hi ha especialització de subregions a l'interior de la regió. La regió existeix perquè existeixen corrents econòmics que es polaritzen al voltant de zones nodals, per exemple:

- La producció agrícola que abasteix zones urbanes.
- Sectors productius integrats verticalment.
- Oferta especialitzada de serveis avançats.

Aquesta relació centre-perifèria s'amplia sovint a escala suprarregional, ja que diferents regions definides per al país en qüestió s'organitzen jeràrquicament al voltant del node, que, en països subdesenvolupats, acostuma a ser la capital de l'Estat.

La regió es configura, doncs, com el marc on els factors de competitivitat que hem definit es desenvolupen de forma que el conjunt de l'activitat econòmica guanya eficiència, generant un model propi que es posiciona, en un món econòmicament globalitzat, aprofitant els seus avantatges. Sense altres instruments de caràcter macroeconòmic, la regió econòmica, tal com ha estat definida, és avui indestruïble de la competitivitat de les empreses.

En aquest procés econòmic que porta a la superació gradual de les fronteres administratives i a partir dels aspectes més microeconòmics i sectorials per competir, cal veure com es posicionen en aquest procés imparabile l'economia i les empreses... Òbviament, no és un fenomen que afecti una economia en concret. A tot el món hi trobem economies que es desenvolupen eficientment en un marc que no coincideix amb el de la seva delimitació política, fet que ha estat recentment tractat, estudiat i divulgat per molts autors.

L'enfocament d'aquest article és que, en aquest nou context i enfocament de l'economia, l'eix Barcelona-Valencià i les economies catalana i valenciana, junt amb la seva àrea d'influència immediata, presenten condicions que permeten pensar en una gran regió de base econòmica que, dins d'Europa però també en el context mundial, tingui un paper no perifèric ni subordinat.

Així, les característiques que ens portarien a aquesta afirmació són:

<i>Factors externs</i>	<i>Factors interns</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Economia oberta, exportadora i diversificada. • Baix estoc de capital públic, molt lluny de la mitjana europea i d'altres comunitats de l'Estat. • Problemes comuns: transport per carretera, turisme, aigua, mercaderies portuàries, infraestructures, energia, capital humà. • Dèficit fiscal amb l'Estat elevat. • Notable homogeneïtat en la seva estructura socioeconòmica. 	<ul style="list-style-type: none"> • Intensa interrelació entre les diverses zones de l'euroregió constituint una zona molt integrada econòmicament. • Model productiu basat en clústers molt diversificats. • Estructura empresarial formada per pimes.

Aquesta àrea que pivota sobre l'eix Barcelona-València (Euroregió de l'Arc Mediterrani - Euram) es revelaria, doncs, com una regió econòmica nodal, és a dir, amb una elevada complementarietat i integració entre les activitats econòmiques que es desenvolupen en el seu territori, però que, a més, presenta elements d'una regió econòmica homogènia, en acumular un conjunt de factors comuns a tota la regió.

Des d'aquesta perspectiva, aquesta regió (Euram) i la seva àrea d'influència es configura com una de les àrees de base econòmica europees amb un model propi de producció i amb possibilitats de fer de contrapès a la gran àrea de nord d'Europa. Cal destacar, per tant, que la delimitació i especificitat d'aquesta regió és determinada per la coincidència d'un conjunt de factors que hem definit com a externs i interns. Cadascun d'ells separatament, tot i la seva importància i el fet que són utilitzats també de manera individual en l'anàlisi regional, no permetrien parlar amb contundència d'una àrea territorial amb necessitat d'articular-hi polítiques específicament pensades per a ella. És, per tant, la conjunció i la coincidència del conjunt de factors descrits el que vertebrava la regió.

Cal destacar dels factors externs, que de fet sustenten l'enfocament de la regió nodal, la important relació comercial entre els dos eixos bàsics de l'Euram, el País Valencià i Catalunya. Efectivament, pot afirmar-se que per a Catalunya, durant anys, el primer client i el principal proveïdor ha estat i és el País Valencià, situació que amb oscil·lacions s'ha anat mantenint. Al País Valencià es repeteix la situació i Catalunya es converteix amb distància en el seu primer client i proveïdor. En aquest cas, la intensitat de les relacions comercials és tan notable que, prenent com a referència el comerç interregional del conjunt de l'Estat, el País Valencià quasi triplica les «importacions» que fa a Catalunya amb relació a les de Madrid i supera en més del doble les «exportacions».

Competir al segle XXI obliga a tenir present totes aquestes característiques i, en conseqüència, a definir polítiques pensades per a aquesta realitat si es vol ser present en el mercat mundial.

Qualsevol projecte en aquest context s'ha d'articular partint d'una visió àmplia, que parteixi de les bases econòmiques de l'àrea territorial, i organitzar-se internament sinèrgicament i sense jerarquitzacions.

Tot i que això és evident en pràcticament tots els casos, ho és especialment en l'àmbit de les infraestructures i del model industrial. Així, serien imprescindible per mantenir els nivells de competitivitat que s'han assolit fins ara les accions següents:

Model industrial

El model industrial de l'Euram ha d'impulsar els sectors i els clústers amb potencial de creixement enfront dels sectors madurs de la seva economia, entre els quals el de la construcció seria el més representatiu, sense oblidar la necessària adaptació del model turístic.

Com es pot suposar, no es tracta d'una substitució del model industrial, sinó de complementar-lo amb accions decidides que en permetin l'adaptació. Molt resumidament, cal ampliar la base amb sectors de la societat del coneixement, reduir el pes dels que estan molt sotmesos a oscil·lacions cícliques (construccions i turisme, fonamentalment) i reforçar els sectors i els clústers tradicionals que han fet un notable esforç de tecnificació i mantenen,

per tant, una posició favorable. Les propostes que segueixen s'inscriuen en aquesta línia i pretenen simplement assenyalar tendències en aquest sentit.

Exemples d'accions concretes que englobarien, amb intensitat diferent, administracions, sectors empresarials i professionals, universitats, hospitals, parcs científics i centres de recerca, entre d'altres serien:

- Potenciar l'Euram com a «bioregió» i, en concret, la biotecnologia i la biomedicina com a sectors emergents (cèl·lules mare, teràpia genètica, diagnòstic molecular, etc.).
- Focalitzar el sector de la sanitat, entès com a sector econòmic, i aprofitar-ne les potencialitats (recerca, formació, extensió de serveis, etc.).
- Impulsar el sector quimicofarmacèutic i el seu potencial de recerca.
- Crear centres de tecnologia avançada (el sincrotró en seria un bon exemple).
- Aprofitar les possibilitats logístiques de l'Euram.
- Optimitzar la notable xarxa universitària de l'Euram per potenciar la relació entre empresa i universitat i les iniciatives empresarials que sorgissin a l'empara dels centres universitaris, especialment en l'àmbit de la tecnologia (*spin-off*).
- Donar suport als sectors tradicionals de l'economia de l'Euram, tecnològicament preparats i exportadors, dins el procés cap al seu gran repte: la presència i penetració en els grans mercats internacionals dels països emergents i, per tant, amb més capacitat de demanda. Cal tenir present que, actualment, l'exportació es concreta majoritàriament en països econòmicament sòlids, com els de la Unió Europea, però amb taxes de creixement molt moderades.
- Analitzar els clústers que presenten problemes d'adaptació i estudiar-ne les possibilitats reals de subsistència. Establir polítiques fiscals, financeres, tecnològiques, de cooperació en les diverses fases de producció i de màrqueting, etcètera que facilitin l'adaptació competitiva.

Les empreses de l'Euram es troben en una cruïlla històrica. Per una banda, han tingut, fins ara, forteses importants (solidesa financera, rendibilitat, localització geogràfica, etc.) i també febleses greus (relaxadament innovador,

dèficit de formació, manca d'orientació al mercat, insuficient inversió en intangibles com ara marques o disseny, manca d'internacionalització, dèficit fiscal i d'infraestructures, burocratització, etc.). La mundialització, les deslocalitzacions i el dinamisme creixent d'alguns països de l'Europa de l'Est, de la Xina, l'Índia i d'altres països en procés de desenvolupament fan pensar que el futur immediat serà molt diferent. L'estat del benestar que tant ha costat d'assolir fa insostenible una estratègia empresarial basada en costos baixos.

Cal, per tant, resoldre el dèficit fiscal i entrar en la dinàmica de la innovació permanent de la importància del disseny i d'altres actius intangibles, de l'orientació als mercats internacionals, dels increments de productivitat, d'un pacte entre empreses i administracions per posar al dia les infraestructures, etcètera, altrament, en molt pocs anys, importants sectors de l'economia de l'Euram, i especialment de la indústria, poden esdevenir testimonials i crear situacions complexes d'atur, pobresa i conflictivitat. És per aquest motiu que cal impulsar aquells sectors i clústers amb potencial de creixement i amb més valor afegit que ja s'han esmentat.

Infraestructures

El transport i la logística són estratègics per a la competitivitat de qualsevol regió i constitueixen un dels eixos clau per al seu desenvolupament econòmic i social, tant des del punt de vista de la generació directa de riquesa com des de la seva funció imprescindible de suport a la resta d'activitats productives, comercials i de consum. La globalització de l'economia, i la deslocalització d'activitats productives, comercials i de consum, accentua encara més la necessitat de ser competitius en el mercat logístic internacional. L'Euram, per la seva situació geogràfica i per la seva tradició industrial, es troba molt ben posicionat per competir en aquest sector d'activitat, no obstant això, ha de disposar d'unes infraestructures i d'uns serveis competitius per poder afrontar els requeriments de la logística i els fluxos comercials. Concretament, el sistema d'infraestructures haurà d'assumir els creixements del transport de mercaderies, la diversificació de modes de transport i la intermodalitat. Les accions que caldria portar a terme, en general, per a pal·liar aquest dèficit serien:

- Garantir la connexió ferroviària amb Europa en amplada internacional per al transport de mercaderies.
- Garantir l'accés (viari i ferroviari) als ports.
- Prioritzar el desenvolupament urbanístic d'aquelles activitats amb sinergies amb els ports i els aeroports.
- Ampliar la capacitat de la xarxa viària per a tràfics de llarg recorregut.
- Dotar de sòl logístic intermodal els principals corredors de transport.
- Fer efectiva la liberalització ferroviària agilitzant l'accés de nous operadors.
- Modificar el model de gestió de les infraestructures clau per dotar-les de capacitat competitiva.
- Introduir mesures de gestió de la mobilitat per a la millora de la capacitat del sistema logístic.
- Minimitzar l'afectació ambiental del transport i la logística, tant des del punt de vista de la integració territorial de les infraestructures com des del punt de vista de les emissions de gasos d'efecte hivernacle i gasos contaminants.
- Millorar la competitivitat dels serveis lligats a la gestió i explotació de les infraestructures logístiques.

Altres accions més concretes serien:

- Reduir la dependència de la carretera. Descongestionar l'AP-7 (ampliació de carrils).
- Construir un TGV que vertebrí l'Euram (actualment no hi ha connexió entre Castelló i Tarragona) i connecti cap al País Basc.
- Connectar els aeroports/ports amb una xarxa de transport de mercaderies cap a Europa.
- Impulsar la col·laboració dels ports de Barcelona i València.
- Crear una xarxa de «rodalia» eficient per facilitar la mobilitat.